

ШЫН

Ниитилел-политиктиг солун

Солун 1925 чылдың август 31-де үнүп эгелээн

№ 65 (16370) ■ 2001 чылдың июнь 5, вторник ■ Ат салган шагы 21.00 ■ Садар өрттөз 3 рубль.

Делгелге-ярмарка

УРАН ЧОГААДЫЛГА — БЕДИК ДЕННЕЛДЕ

Кызыл хоорайда С. К. Токань тураскалы турар сквер джунда шөлчүгөшкө аът бажы чок боордан башка, июнь 1-де кижилер бажы кизирт болган. Ол дээрге республиканын школа ларынын, ортумак профтехөөредилге черлеринин аразына техниктиг уран чогаадылга талазы-биле делгелге-ярмарказынын эгелээни ол.

— ТР-ниң Өөредилге яамызынын чанында уругларнын техниктиг чогаадылга төвүнүн организастап келгени-биле бо дөргүлүг делгелге-ярмаркалар республикага 11 чыл ургутулуп турары бо. Оон салдар 1-биле чылдан чылче өөреникчилерин, сургуулдарнын аргызын, дааранын, чазанын, даш чонарынча болгаш өске-даа уран чурулга, кылтылар кылтырынга мергежили сайзырап, делгелге-ярмаркалар аажок онзагай эртип турар апарган. Бо чылдын делгелге-ярмаркага чонга херек барааннарнын шуптузун делгел саткан. Манаа уран шевер кылтылар өрттөз садыгларда өртөктерден оранчок чий болган. Делгелге-ярмарканын организастаанынын бир соруглазы — уругларнын уран-шевер техниктиг чогаадылга ажылыгче эгелелдеп, оларнын арга-мергежилни сайзырадыр, бо делгелге-ярмарканы ажылгап, чонга чий өртөктер кылтыларын садыл, оларнын эстетиктиг негелдизин хандыраары. Кылтыларын жюри кежи-гүнери чазанынга, дааранынга, улусчу ус-тывыш, алгы-кештен национал идик-хеп, аяк-сава кылтылары, кеш, мыйыс, сөөк дээр чижектиг бойдус материалдарындан кылтылар, чонар-даштан дүзүлүр, ТР-ге техниктиг чогаадылганын 50 чыл болганынга тураскаалан сувенирлер, декоративтиг уран-шевер ажылдар (аргаан, угулзалаан кылтылар) ойнаараак моделдери, методиктиг ажылдар деп номинациялар аайы-биле түнөп, тилекчилерин илеридер — деп, уругларнын техниктиг уран чогаадылга төвүнүн директору Людмила Николаевна Очур чутаалады.

Республиканын яныз-бүрү школаларындан келгизин делегациялар боттарынын уран кылтыларын шөлдүн кыдыгыларында кидин-не делгел эгелээн. Оларны кижилер бир делгелден бирээзинче кылаштыгып сонургаан. Республиканын уругларнын техниктиг уран чогаадылга төвүнүн делгелгезинге келдим. Ында дустуг далган ажыктызындан "Удуп чыдар чарашпай" дээр ышкыш тоол маадырларын дыка шевер кылдыртудуп кылтып каан. Оларнын чанында Тая биле Наля деп ийи бичи орус уруглар тур.

— Бо дустуг далган ажыктызы-биле кылган чараш хевирлерин делгелге сөөлүндө бажырып чилсе ажыраак боор аа? Чүге дээрге олар далган ажыктызындан кылдынгандыр — деп баштактандым.

ЧУРУКТАРДА: ТР-ниң Президентизи Ш. Д. Ооржак, Дээди Хуралдын даргазы Ш. В. Кара-оол делгелге-ярмарка үезинде; (адаанда) ХПТУ 1-де ус-дарган башкы И. В. Дамба.

— Чок, бажылар хире эвес, аажок кадыг хевирлер-дир — дишкеш, бичи уруглар аажок-ла каттырышты. Чаш, чаптангы төлдери ол-даа болза хөглеткемиг сөткүл ханыш дараазында делгел каан оттуг ыштардан кылдынган бажыларнын, карактары, думчуктары өөктерден бүткүлзөн плюш материалдан даараттынган ойнаарактарын, хун хевирлиг кылтыр кылган маскарларны магадал тур мен. Ук делгелгенин чанында Межегей ортумак школазынын өөреникчилеринин кылтыларын делгел каан тур. Куш-ажыл кичээлинин башкызы В. В. Новиков оолдарнын чазааны столдарын, угулзалап чараш, тыва ширээни, шкатулкаларын, чараш чуруктарын, уругларнын угулзалап даараан ширтээр көргүстү. Бо делгелгеде кылтылар эмин эрттир хей болду. Ылангы чурук башкызы М. О. Лопсань оолдарын хадын урузундан чазаан көгээржик, дүрлүп алгаш чыдар чылан хевирлиг савалары дыка чараш болду. Ол кылтылар ойтур каап каарга, суук чүүл каап каарга, аажок чараш сувенирлер апаар болду. Дыка-ла тывынгыр кылдынган болду.

— Каа-Хем кожунун уругларнын уран чогаадылга төвүнүн делгелгезинде хөгжүм херексели чадаган, нарын кылдыр аргаан корзиналар, чонар-даштан кылган дүзүлүр, ширээ, кружевалар, идик-хеп аймаа дээр чок-ла чүве чок болду. Черле кайызындаа кандыг дээрил аан. Кижилер магадал ханмас. Кызылдың №3 школа-гимназиязынын делгелгезинде бичи ак шеверин өглер (чанында ойнаараак эелерлиг) бичи тос-каралар, чинчилерден кылган чавагалар, чинчилерден кылган яныз-бүрү каасталга херекселдери хенжиг инелктер, чечектер, кат-чимис дүзүлери дыка чараш болду.

— Чинчилерден чүгле каасталга херекселдери эвес, харын-даа идик-хеп дээр чүнү-даа кылтып ап болур арга бар-дыр ийи. Чүгле чогаадыкчы чорук херек — деп, ук школада куш-ажыл кичээлдерин

эрттирбишаан, "Чинчилер" деп бөлгүм эрттирп турар Ю. Н. Шаран деп анык херээрден башкы чугаалады. Ол анык башкыны топтап көөрүмге, чавага, сырда дээр чижектер чараш каасталга херекселдерин кылтып, мурнунда делгел алган олурар хирезинде, чажында чажыс-даа каасталга херексели чок болду. Каасталгы херекселдерин чүгле делгел салыр дээр эвес, ажылгаар дээр кылтыр болгай дээр мээр сагындырымын ол кыс башкы чөлсүнүп хүлээп алды. Келер чылдын делгелге чараш кылтыларын болдунга ажылгап тургаш көргүзөр боор.

— Каа-Хемниң Ильинка ортумак школазынын делгелгезинде бичи корабльдерин (хевир езулуг даараан ширтээр көргүстү) каш яныз хевирлерин, дайынчы машиналар, пушкарлар, ужул турар аэросанилер дыка солун болду. Сарыг-Сеп ортумак школазынын өөреникчилеринин кылтыларын башкызы Л. И. Шеголева 10-гу классчылар Айгуль Салчактын, Алена Чамзырыннын, Анюта Баданьнын, Алдынай Сарыларнын аргаан, даараан ажылдарын чоргаарал-биле көргүстү. Ынак өөреникчи-ле турган хевирлиг, Алдынай Сарыларын башкызы аажок мактаар болду. Башкызынын ынакшылы чүгле өй өөреникчи чедип алыр болгай. Бай-Тайга кожунда №13 профтехучилищенин ак, кара, сарыг чонар-даштардан кылган ая-мен, мал-маган дүзүлери канчаар-даа аажок чараш болган. Өгнү база өөреникчилер боттары чазаан. Оон иштинде үлгүргө, шкаф, орун, каастыла идик хептер, ширээ кырында деспилер, ыш хуундар дээр чок-ла чүве чок. Дашты угулзалыг, дүвүн харагандан шопту чазал дүгүл каан ыш хуун суг езулуг тоол шагнын эдилели-биле демей болган. Оон ышай ында кылтып каан орус эзерин заводтан үнген чүве-биле демей, бажыг, магалыны кайгап ханмадым. Ол бүгүн Саяна деп куш-ажыл кичээлинин башкызы анык херээрден көргүзүп, тайылбырлап

турду.

Черле ышчаш кайызын кандыг дээр. Делгелге бүрүз эки болган. ТР-де уругларнын техниктиг уран чогаадылга төвүнүн информатика салбырынын эргелекчи Оюномаа Сүрүн-ооловна Ооржактын дыннаганы-биле алырга, тилекчилери 9 номинацияга илереткен. Ычангаш чазанынга Шуй ортумак школазы, дааранынга Сарыг-Септин ийи дугаар школазы, (башкызы Л. И. Шеголева) ус-шевер ажылынга Межегейинин школа комплекзи (башкызы В. В. Новиков) бойдус материалдарындан эки кылтылар дээр база-ла Межегейинин школа комплекзи (башкызы М. Б. Лопсан), чонар-даштан

чазаан эки эки хевир дээр Суклак ортумак школазы (башкызы Ю. Д. Даргый), эки эки ойнаараак дээр Кызылдың 15 дугаар школазы, эки эки сувенир кылты дээр Кызылдың №9 школа-гимназиязы, эки эки методиктиг ажыл дээр Зинаида Шыраполова Шойдак, эки эки программа дээр республиканын уругларнын техниктиг уран чогаадылга төвүнүн башкызы Татьяна Михайловна Ощепкова тилекчи болган. Ычангаш бо чылгы республиканын школаларынын болгаш профтехучилищелеринин аразынга болган делгелге-ярмарка мөөрейи бедик деннеел эрткен. Аана чүгле Би-Хем кожунун төлээлери келбээн.

Борис ОНДАР.

Селектор хурал ТҮНҮН СПЕЦИАЛИСТЕР ҮНДҮРЕР

РФ-тиң Хамааты камгалал болгаш онза байдалдар яамызынын сайыдынын оралакчызы генерал-полковник Г. Н. Кириллов үер болган девискээрлерде ук яамынын комитеттеринин удуртукчулары-биле селектор хуралды эрттирген.

Тыва Республиканын девискээринде амгы байдал дугайында сөстү бир дугаарында ТР-ниң хамааты камгалал болгаш онза байдалдар комитетинин даргазы полковник В. П. Макаринге берген. Владимир Петрович үер үезинде ап чоруттуг хемчеглер болгаш суг халавындан амы-тыны когараан кижилер чогуң дыннаткан. Республикага ниити когаралдын түнү 80 миллион рубль болган. Хей кудуктарын үер үезинде кирленгени-биле бактеограф специалистерин дузасы херелеттинип турарын Владимир Петрович онзалат дыннаткан. Оон башка халдавырлыг аарыглар тыттып болур.

Ук хуралга Алтай, Красноярск крайларнын, Сибириниң девискээр төвүнүн хамааты камгалал болгаш онза байдалдар комитеттеринин даргаларын илеткелдерин дынаан. Хуралдын түнелинде Г. Н. Кириллов үер үезинде оперативтиг хемчеглер ап, качыдаан кижилерге дүрген дуза каткан дээр тус-тус девискээрлерде комитеттер даргаларына, албан ажылдакчыларга четтиргенин илереткен. Үерден когараан кижилерге дуза, кара-когарал түнү тургузар специалистер чедө бээрин аазаан.

Василий КРИВИДИК.

ДҮРГЕН ДУЗА — ЭҢ ЧУГУЛА

ТР-ниң Чазак бажынынга Президент Ш. Д. Ооржактын даргалаашкыны-биле хурал июнь 1-де болуп эрткен. Аана 2001 чылдын май айда болган үериниң ТР-ниң чонунга болгаш экономиказынга чедирген когаралынын баштайгы түнелдеринин база 2002 чылда ТР-ниң бюджет политиказынын кол углаышкынынын дугайында чугаалашкан.

Баштайгы айтырыгга илеткелди ТР-ниң хамааты камгалал болгаш онза байдалдар комитетинин даргазы В. П. Макарин кылган. Май 31-ге чедир санат-тынганын эзууга Тыва Республикага ниити когарал 71 миллион 457 муң рубль болган. 30,6 дербелчин километр девискээрин, чуртакчы чогуң 20 ажыг суурларын, 1275 бажынын суг алган. Ук халамтан 4486 кижиге когараан. Үер үезинде эң хей үрелишкени Кызыл хоорайга болган. Аана ниити когаралдын түнү — 22,6 млн. рубль. Кожуунардан Улуг-Хем 9,3 млн, Кызыл кожуну 6,5 млн, Тожу 700 муң, Каа-Хем 270 муң рубль түнүг тус-тус когаралга таварышкан. Эвээш эвес когаралды Эрзин, Сут-Хел, Бай-Тайга кожуннарда бичи хемнер база чедирген.

Экономика адырларындан көдээ ажыл-агый 12,4 млн., орук ажыл-агый 8,7 млн., чурталга коммунал ажыл-агыйлары 3,2 млн. рубль тус-тус түнүгө когараан. Дыка хей черлерге чырык, электри, харылаш шугумнары үрелген.

Ук хуралга үер алган черлерде чамдык бажылар

ам-даа суг адаанда турарын барымдаалааш, үстүнде адат-тынган когарал түнү долу эвес деп санаан. Оон кичээлге Улуг-Хеминиң ол чарында дилги фермазы алдынган. Үер үезинде аана дыка хей азырал дилгилер өлгөн, оларнын бичи эниктери арктан бооп турар. Ычангаш өскөртөн кыс дилгилер садып алыры онза негеттинип турар.

ТР-ниң амылары болгаш албан черлери 240 муң рубль түнүг когараан өг-бүлелерге дуза чедирп четтиккен бооп турар.

Ол дээрге каража когаралдын хенжиг кезин-дир. Бо хүнерде когараан өг-бүлелерин бир кижиги дээр-ле 1 муң рубльдин дузанын дарый көргүзери негеттинип турар. Ычангаш бүгү когараан кижилерин санынга дүштүр негелде орулгалардан 1,5 млн. рубль херек.

Үер алган черлерде оруктарны кылгыры суг сыгыг бергенде бирги чергенин ажылы турган. Чүгле ыччан когараан кижилерге дүрген дуза чедирери боттанып болур турар. Ук хуралга Тыва орук эргеленин даргазы, Дээди Хуралдын депутады

С. Санаа сес алгаш: "Дачаларда үрелген оруктар биске хамаарышпас" — деп эпчок чүве чугаалаан. "Суг хала-ынга таварышкан берге байдалда турар кижилерге дүрген дуза чедирери хүнүн эң чидиг айтыры бооп, бүтү кижилер чүгле олче угла-нышкынын ажылдап турда, бо удуртукчун, харын-даа ТР-ниң Дээди Хуралында чогуң төлээзи депутаттын, "Үрелген оруктар биске хамаарышпас" деп турары ол депутаттын, харын-даа Дээди Хуралдын чогуң берге байдалыга хамаарылгазы ындаг куду болганын көргүзү турары ол" — деп, Ш. Д. Ооржак шүгүмчүлээн.

Ычангаш ук хуралга бир неделя иштинде ниити когаралды ам-даа чедир тодарадыр, чонга акша-херенги, ногаа, картфель үрезинери-биле дарый дузалар, оруктарны, электри шугумнарын эң кыска үе иштинде тургузар доктаалды хүлээп алган. Дарый картфель үрезини алыскаан когараан кижилер 5-15-18, 5-18-43 дугаарларын телефонче долгааш, оон бүтү чүдлерин билип ап болур.

Борис БОРЕАНДЫ.

ТР-НИҢ ТӨП СОҢГУЛДА КОМИССИЯЗЫНДА

Тыванын чангыс мандатты №27 сонгулда округунун талазы-биле Россия Федерациязынын Федералдыг Хуралын Кыруне Думазынын үшкү чымынын депутадынын немелде сонгулдарын 2001 чылдын октябрь 14-те эрттирери-биле холбаштыр "Россия Федерациязынын Федералдыг Хуралын Кыруне Думазынын депутаттарынын сонгулдарынын дугайында" Федералдыг хоойлузуң (моон ышай — федералдыг хоойлу дээр) 58 чүүлүнүн 1 пунктузунга, 57 чүүлүн 4 пунктузунга дүштүр күрүне органнын, организациалар тургузукчулары (тургузукчуларынын бирээзи) болуп турар өй-өйлөп үер парлалга үндүрүлгелери сонгулда мурнунун суртаал ажылынын үезинде суртаал материалдарын үндүрүлгеге халас парлалга шөлүн бээр хүлээлгелиг, ол башлаашкын хүнүгө чедир 40 хонукта эгелээр болгаш бадылаашкында чедир турар хонук артканда төнер (Федералдыг хоойлуң 57 чүүлүнүн 3 пунктузу). Федералдыг хоойлуң 57 чүүлүнүн 4 пунктузунга дүштүр парлалга үндүрүлгелери сонгулда мурнунун суртаал ажылынын чорудар сорулга-биле неделя санында парлалга шөлүнүң ниити хемчээлинин 10 хуудан эвээш эвес шөлүн халас бээр ужурут. Сонгулда мурнунун чорудар сорулга-биле бээр парлалга шөлүнүң ниити хемчээлин 2001 чылдын июнь 7-ден орай эвес

хуусаада дынадыр.

Сонгулда мурнунун суртаал чорудар сорулга-биле парлалга шөлүн халас бээрине холбашкан өй-өйлөп үер парлалга үндүрүлгелеринин редакцияларынын чарыгдаларын парлалга үндүрүлгелеринин редакцияларын ашкандарынын амгы бюджеттин күсели-биле дугаар (Федералдыг хоойлуң 57 чүүлүнүн 8 пунктузу).

Федералдыг хоойлуң 57 чүүлүнүн 9 пунктузунга дүштүр өй-өйлөп үер парлалга үндүрүлгелери сонгулда мурнунун суртаалын телевизирлиг үндүзгеге чорударында парлалга шөлүн кураавырлар хулээлгелиг. Телевириниң хемчээли бүртүктөкөн бүтү-ле кандидаттарга чангыс аай болуп болгаш 2001 чылдын июнь 7-ден орайтапайи редакция парлаан турар ужурут. Кураавырлартын төлевирлиг парлалга шөлүнүң ниити хемчээли телевизирлиг бээр парлалга шөлүнүң ниити хемчээлинен эвээш болбас ужурут, ыналзажок ол хемчээл ийи катан ажыг эвес болур.

Парлалга шөлүн бээрине белеенин дугайын дыннап-пашаан, телевизириниң хемчээли болгаш негелделерин дугайында медээни 2001 чылдын июнь 4-ке чедир хуусаада Тыва Республиканын Төп сонгулда комиссиязыне чорударын дилелдештир. Тыва Республиканын Төп сонгулда комиссиязында харылзажыр тел.: 3-74-55, 1-10-21.

Тыва Республиканын Төп сонгулда комиссиязынын даргазынын оралакчызы, РФ-тиң Федералдыг Хуралын Кыруне Думазынын депутадынын сонгулдарын эрттирп турда, сонгулда чорудулгазынын киржикчилеринин сонгулда мурнунун суртаал ажылы чорударынын чурумун болгаш дүрүмнерин сагып турарына контроль талазы-биле ажылчын болуктун удуртукчузу

Л. М. ЯКУШКИНА.

КУРДУМАНЫН ДЕПУТАДЫНГА КОРДАКЧЫЛАРГА

Тыванын чангыс мандатты № 27 сонгулда округунун талазы-биле РФ-тиң Кыруне Думазынын үшкү чымынын депутадынын немелде сонгулдарын 2001 чылдын октябрь 14-те эрттирери-биле холбаштыр "Кыруне Думазынын депутатарынын сонгулдарынын дугайында" Федералдыг хоойлузуңа "Шын" солун редакциязы суртаал материалдарына солун шөлүн телевизирлиг болгаш телевизир чок үндүзгеге кураавырлап бээр.

Телевирлиг үндүзгеге 1 кв. см парлалга шөлүнүң өрттөз 15 рубль, а телевизир чок үндүзгеге — неделя санында парлалга шөлүнүң ниити хемчээлинин 10 хуудундан ашпас (номерге 400 одурут), тодарагыларга, 2 см интервалдыг парлап каан 5 арын. Сонгулда мурнунун суртаал материалдарын чүгле тыва дылга хүлээп алыр, очулгазы керээ эзуугаар.

"Шын" солун редакциязы.

Бистин корр.

Тыва Республиканың хоойлулары

“Аар өртек-үнелиг металлдарны болгаш дантарны казып тыварып, болбаазырадып кылырын база ажыглаарын таарыштырар дугайында” Тыва Республиканың Хоойлузунга өскерилгелер болгаш немелделер кирир дугайында

Дээди Хурал 2001 чылдың март 30-де хүлээп алган

1 чүүл. “Аар өртек-үнелиг металлдарны болгаш дантарны казып тыварып, болбаазырадып кылырын база ажыглаарын таарыштырар дугайында” Тыва Республиканың 1993 чылдың октябрь 22-де № 564 Хоойлузунга дараа-зында өскерилгелерни болгаш немелделерни кирир:

1.2-ги чүүлүн адын дараа-зында:

“Аар өртек-үнелиг металлдарны болгаш дантарны казып тывар, болбаазырадып кылыр, ажыглаар болгаш сандып-саарар талазы-биле хамаарылгаларын күрүнөден таарыштырары” деп эдилте-биле бижири.

2-ги чүүлү дараазында эдилте-биле бижири:

“Аар өртек-үнелиг металлдарны болгаш өртек-үнелиг дантарны чыдар черлерин геология талазы-биле өөренип көөр болгаш шинчилээр, оларны казып тывар, болбаазырадып кылыр, ажыглаар болгаш сандып-саарар талазы-биле хамаарылгаларын күрүнөден таарыштырары Россия Федерациязы биле Тыва Республиканың кады денте эргелелин болуп турар.

Тыва Республиканың Чазаа айткан хамаарылгаларын күрүнөден эргелеп-башкарада дараазында:

Россия Федерациязының хоойлужулгазы-биле дүштүр чөпшээрел бээр, аар өртек-үнелиг металлдарны болгаш аар өртек-үнелиг дантарны чыдар черлерин геология талазы-биле өөренип көөр болгаш шинчилээр база оларны казып тывар, болбаазырадып кылыр, ажыглаар болгаш сандып-саарар сорулга-биле чер уастоктарын ажыглаары.

Тыва Республиканың аар өртек-үнелиг металлдарны база аар өртек-үнелиг дантарны күрүнө фондузун тургузар болгаш ажыглаар, аар өртек-үнелиг металлдарны болгаш аар өртек-үнелиг дантарны казып ап турар субъектилерден аар өртек-үнелиг металлдарны база аар өртек-үнелиг дантарны сандып алыр артык эргелиг;

Тыва Республиканың аар өртек-үнелиг металлдарны болгаш аар өртек-үнелиг дантарны күрүнө фондузундан аар өртек-үнелиг металлдарны болгаш аар өртек-үнелиг дантарны казып ап турар субъектилерден аар өртек-үнелиг металлдарны база аар өртек-үнелиг дантарны сандып алыр артык эргелиг;

“Чүдүлгениң болгаш шажын организацияларының хостуг чоруунун дугайында” Тыва Республиканың Хоойлузунга өскерилгелер болгаш немелделер кирир дугайында

Дээди Хурал 2001 чылдың март 30-де хүлээп алган

1 чүүл. “Чүдүлгениң болгаш шажын организацияларының хостуг чоруунун дугайында” Тыва Республиканың 1995 чылдың март 16-да №253 Хоойлузунга дараазында өскерилгелерни болгаш немелделерни кирир:

1. Кириилде кезээниң абазында “Тыва Республиканың болгаш Россия Федерациязының Конституцияларында” деп сөстөрни “Россия Федерациязының Конституциясында” деп сөстөр-биле солур.

2. 1-ги чүүлүн 1-ги пунктузун ап кааптар.

3. 3-кү чүүлүн 3-кү пунктузунда “хоойлу-биле” деп сөстөрни “федералдыг хоойлужулга-биле” деп сөстөр-биле солур.

4. 7-ги чүүлүн 4-кү пунктузундан “Тыва Республиканың болгаш” деп сөстөрни ап кааптар.

5. 9-кү чүүлүн 1-ги пунктузунда “хамаатыларның каттыжылыштары” деп сөстөрни соонга “федералдыг хоойлужулга-биле доктааткан чурум-биле юридиктиг эргелиг албан чери кылдыр

бүртүктеткен” деп сөстөрни кирир, оон ыңай сөзүглелин езуаар болуп.

6. 11-ги чүүлүн 4-кү пунктузунда “Тыва Республиканың хоойлужулгазы-биле” деп сөстөрни “федералдыг хоойлужулга-биле” деп сөстөр-биле солур.

7. 12-ги чүүлде: бирги пунктундан “Бо Хоойлу-биле доктааткан чурум езуаар Тыва Республиканың Юстиция амызы” деп сөстөрни “федералдыг хоойлужулга-биле дүштүр” деп сөстөр-биле солур.

8. 13-кү чүүлүн бирги пунктундан ийги абазында “Тыва Республиканың Конституциязын” деп сөстөрни ап кааптар.

9. 14-кү чүүлү ап кааптар.

10. 15-кү чүүлүн 1-ги пунктузунда “Бо Хоойлу-биле” деп сөстөрни “федералдыг хоойлужулга-биле” деп сөстөр-биле солур.

11. 16-кү чүүлүн 1-ги пунктузунда “Бо Хоойлу-биле” деп сөстөрни “федералдыг хоойлужулга-биле” деп сөстөр-биле солур.

12. 17-кү чүүлүн 1-ги пунктузунда “Бо Хоойлу-биле” деп сөстөрни “федералдыг хоойлужулга-биле” деп сөстөр-биле солур.

13. 18-кү чүүлүн 1-ги пунктузунда “Бо Хоойлу-биле” деп сөстөрни “федералдыг хоойлужулга-биле” деп сөстөр-биле солур.

14. 19-кү чүүлүн 1-ги пунктузунда “Бо Хоойлу-биле” деп сөстөрни “федералдыг хоойлужулга-биле” деп сөстөр-биле солур.

15. 20-кү чүүлүн 1-ги пунктузунда “Бо Хоойлу-биле” деп сөстөрни “федералдыг хоойлужулга-биле” деп сөстөр-биле солур.

16. 21-кү чүүлүн 1-ги пунктузунда “Бо Хоойлу-биле” деп сөстөрни “федералдыг хоойлужулга-биле” деп сөстөр-биле солур.

17. 22-кү чүүлүн 1-ги пунктузунда “Бо Хоойлу-биле” деп сөстөрни “федералдыг хоойлужулга-биле” деп сөстөр-биле солур.

18. 23-кү чүүлүн 1-ги пунктузунда “Бо Хоойлу-биле” деп сөстөрни “федералдыг хоойлужулга-биле” деп сөстөр-биле солур.

19. 24-кү чүүлүн 1-ги пунктузунда “Бо Хоойлу-биле” деп сөстөрни “федералдыг хоойлужулга-биле” деп сөстөр-биле солур.

20. 25-кү чүүлүн 1-ги пунктузунда “Бо Хоойлу-биле” деп сөстөрни “федералдыг хоойлужулга-биле” деп сөстөр-биле солур.

21. 26-кү чүүлүн 1-ги пунктузунда “Бо Хоойлу-биле” деп сөстөрни “федералдыг хоойлужулга-биле” деп сөстөр-биле солур.

22. 27-кү чүүлүн 1-ги пунктузунда “Бо Хоойлу-биле” деп сөстөрни “федералдыг хоойлужулга-биле” деп сөстөр-биле солур.

23. 28-кү чүүлүн 1-ги пунктузунда “Бо Хоойлу-биле” деп сөстөрни “федералдыг хоойлужулга-биле” деп сөстөр-биле солур.

24. 29-кү чүүлүн 1-ги пунктузунда “Бо Хоойлу-биле” деп сөстөрни “федералдыг хоойлужулга-биле” деп сөстөр-биле солур.

25. 30-кү чүүлүн 1-ги пунктузунда “Бо Хоойлу-биле” деп сөстөрни “федералдыг хоойлужулга-биле” деп сөстөр-биле солур.

2-ги кезээн “Россия Федерациязының хоойлужулгазы-биле дүштүр” деп сөстөр-биле немээр.

9. 7-ги чүүлү ап кааптар.

10. 8-кү чүүлүн 2-ги кезээнде “Россия Федерациязының хоойлужулгазы-биле дүштүр” деп сөстөрни немээр.

11. 9-кү чүүлү “чурум-биле” деп сөстөрни мурнунга “Россия Федерациязының Чазаа-биле керээге дүштүр Тыва Республиканың Чазааның доктаадып тургузары” деп сөстөрни ап кааптар.

12. 10-кү чүүлү “Тыва Республиканың Чазааның айткан доктаадыр өртектери-биле кылып бүдүр” деп сөстөрни “федералдыг хоойлужулга-биле доктаадып айткан чурум-биле делегей рыногунун өртектерин барымдаалап тургаш, кылып бүдүр” деп сөстөр-биле солур.

13. 13-кү чүүлү ап кааптар.

14. 14-кү чүүлүн 2-ги кезээнде “болгаш алган бүтү-ле өртек-үнелиг чүүлдерни күрүнени орулгазынга тыртар” деп сөстөрни ап кааптар.

15. 15-кү чүүлүн 2-ги кезээнде “Тыва Республиканың болгаш” деп сөстөрни ап кааптар.

16. 16-кү чүүлүн 2-ги кезээнде “Тыва Республиканың болгаш” деп сөстөрни ап кааптар.

17. 17-кү чүүлүн 2-ги кезээнде “Тыва Республиканың болгаш” деп сөстөрни ап кааптар.

18. 18-кү чүүлүн 2-ги кезээнде “Тыва Республиканың болгаш” деп сөстөрни ап кааптар.

19. 19-кү чүүлүн 2-ги кезээнде “Тыва Республиканың болгаш” деп сөстөрни ап кааптар.

20. 20-кү чүүлүн 2-ги кезээнде “Тыва Республиканың болгаш” деп сөстөрни ап кааптар.

21. 21-кү чүүлүн 2-ги кезээнде “Тыва Республиканың болгаш” деп сөстөрни ап кааптар.

22. 22-кү чүүлүн 2-ги кезээнде “Тыва Республиканың болгаш” деп сөстөрни ап кааптар.

23. 23-кү чүүлүн 2-ги кезээнде “Тыва Республиканың болгаш” деп сөстөрни ап кааптар.

24. 24-кү чүүлүн 2-ги кезээнде “Тыва Республиканың болгаш” деп сөстөрни ап кааптар.

25. 25-кү чүүлүн 2-ги кезээнде “Тыва Республиканың болгаш” деп сөстөрни ап кааптар.

26. 26-кү чүүлүн 2-ги кезээнде “Тыва Республиканың болгаш” деп сөстөрни ап кааптар.

27. 27-кү чүүлүн 2-ги кезээнде “Тыва Республиканың болгаш” деп сөстөрни ап кааптар.

28. 28-кү чүүлүн 2-ги кезээнде “Тыва Республиканың болгаш” деп сөстөрни ап кааптар.

29. 29-кү чүүлүн 2-ги кезээнде “Тыва Республиканың болгаш” деп сөстөрни ап кааптар.

30. 30-кү чүүлүн 2-ги кезээнде “Тыва Республиканың болгаш” деп сөстөрни ап кааптар.

31. 31-кү чүүлүн 2-ги кезээнде “Тыва Республиканың болгаш” деп сөстөрни ап кааптар.

32. 32-кү чүүлүн 2-ги кезээнде “Тыва Республиканың болгаш” деп сөстөрни ап кааптар.

33. 33-кү чүүлүн 2-ги кезээнде “Тыва Республиканың болгаш” деп сөстөрни ап кааптар.

34. 34-кү чүүлүн 2-ги кезээнде “Тыва Республиканың болгаш” деп сөстөрни ап кааптар.

35. 35-кү чүүлүн 2-ги кезээнде “Тыва Республиканың болгаш” деп сөстөрни ап кааптар.

36. 36-кү чүүлүн 2-ги кезээнде “Тыва Республиканың болгаш” деп сөстөрни ап кааптар.

37. 37-кү чүүлүн 2-ги кезээнде “Тыва Республиканың болгаш” деп сөстөрни ап кааптар.

38. 38-кү чүүлүн 2-ги кезээнде “Тыва Республиканың болгаш” деп сөстөрни ап кааптар.

1 чүүл. Медицина талазы-биле ыяап-ла камгаладылганың Тыва Республика фондузунун 2001 чылда бюджетин орулгалар талазы-биле 146,5 млн. түннүг рубльге база чарыгдалдар талазы-биле орулгалардан 101,9 млн. рубль ажып турар кылдыр 248,4 млн. рубль түнге баддылаар.

2 чүүл. Медицина талазы-биле ыяап-ла камгаладылганың Тыва Республика фондузунун 2001 чылда орулгаларын кирер дараазында дестерин күсели-биле:

	(млн. рубль)
2001 чылда акша-хөреңгилериниң арты	7,5
Девискээр фондузунче шилчидер ужурлук кезээнге чангыс аай социал үндүрүт	46,5
Девискээр фондузунче шилчидер ужурлук кезээнге онааган орулгага чангыс аай үндүрүт	3,5
Күүсекчи эрге-чагырга органнының девискээр фондузунче шилчидер ужурлук, Тыва Республиканың ажылдавын турар чурттакчы чонунга медицина талазы-биле ыяап-ла камгаладылганың страхование үндүрүт, шилчидер оон иштинде:	88,5
Бай-Тайга кожуну	2,3
Барыш-Хемчик кожуну	2,6
Чөөн-Хемчик кожуну	2,9
Каа-Хөл кожуну	2,9
Кызыл кожуну	4,3
Шынаа сумузу	0,2
Мөңгүн-Тайга кожуну	0,8
Өвүр кожуну	1,4
Бик-Хем кожуну	1,9
Сүт-Хөл кожуну	1,0

“Долгандыр турар бойдус хүрээлелин камгалаар дугайында” Тыва Республиканың Хоойлузунга өскерилгелер болгаш немелделер кирир дугайында

1 чүүл. “Долгандыр турар бойдус хүрээлелин камгалаар дугайында” Тыва Республиканың 1993 чылдың январь 14-те № 416 Хоойлузунга дараазында өскерилгелерни болгаш немелделерни кирир:

1. Кириилде чүүлүн мындыг эдилте-биле бижири:

“Бо Хоойлу болза Россия Федерациязының Конституциязы-биле дүштүр черни база бойдустун өске-даа курлавырларын Тыва Республиканың чонунун амыдырларын болгаш ажыл-чорудулгазының үнденини кылдыр Тыва Республиккада ону ажыглап база камгалап турар дээниге үндэлиттинген”.

2. 1-ги чүүлде: “...Тыва Республиканың черин, чер иштин, суг болгаш бойдузунун өске-даа курлавырларын ээлээрин, ажыглаарының база канчаарын-даа баш билгириниң айтырыгларын дараазында сорулгаар-биле...” деп сөстөрни “...сорулга-биле нийтигелдин болгаш бойдустун удур-дедир хол-баазының талазы-биле хамаарылгаларын” деп сөстөр-биле солур.

3. 4-кү чүүлүн 5-ки абзазын ап кааптар.

4. 5-ки чүүлүн 6-ки абзазында “утларыныкының эле көөр” деп сөстөрни ап кааптар.

5. 5-ки чүүлүн 8-ки абзазында “утларыныкының эле көөр” деп сөстөрни ап кааптар.

6. 5-ки чүүлүн 9-кү абзазында “системазын” деп сөстү ап кааптар болгаш

сөзүглелин “хамаатыларның экология талазы-биле бүгү-нүктү өөредилгезин болгаш кижизидилгезин” деп бижири.

7. 12-ги чүүлүн 6-ки пунктузунда “аңаа тускай бүрүн эрге берген күрүнө органнын” деп сөстөрни “Чазаанын” деп сөс-биле солур.

8. 12-ги чүүлүн 11-ги пунктузун “бойдус курлавырларын катат тургузарына болгаш камгалаарына” деп үшкү абзац-биле немээр.

9. 12-ги чүүлүн 14-кү пунктузунда “база Тыва Республиканың Чазаа” деп сөстөрни ап кааптар. Пункту: “Бойдус курлавырларын ажыглааны дээш, хоралыг бүдүмелдерни үндүр ооктааны база чыйып агысканы дээш төлөвириниң анги-ангы түненин Тыва Республиканың Чазаа доктаадыр” деп домак-биле немээр.

10. 12-ги чүүлүн 23-кү пунктузунда “Тыва Республиканын” деп сөстөрни “Россия Федерациязының” деп сөстөр-биле солур.

11. 13-кү чүүлүн 2-ги, 3-кү пунктуларында “болгаш Тыва Республиканын” деп сөстөрни ап кааптар.

12. 14-кү чүүлүн 1-ги пунктузун дараазында эдилте-биле бижири:

“Экология талазы-биле күрүнө экспертизанын объектилерин “Экология экспертизанын дугайында” федералдыг хоойлу-биле тодаралып айттар.

15. 18-кү чүүлүн 2-ги пунктузунда “Дээди Советтин доктаалы-биле” деп сөстөрни “хоойлужулга эрге-чагырганын органнын доктаалдары-биле” деп сөстөр-биле солур.

16. 18-кү чүүлүн 2-ги пунктузунда “Дээди Советтин доктаалы-биле” деп сөстөрни “хоойлужулга эрге-чагырганын органнын доктаалдары-биле” деп сөстөр-биле солур.

17. 18-кү чүүлүн 2-ги пунктузунда “Дээди Советтин доктаалы-биле” деп сөстөрни “хоойлужулга эрге-чагырганын органнын доктаалдары-биле” деп сөстөр-биле солур.

18. 18-кү чүүлүн 2-ги пунктузунда “Дээди Советтин доктаалы-биле” деп сөстөрни “хоойлужулга эрге-чагырганын органнын доктаалдары-биле” деп сөстөр-биле солур.

19. 18-кү чүүлүн 2-ги пунктузунда “Дээди Советтин доктаалы-биле” деп сөстөрни “хоойлужулга эрге-чагырганын органнын доктаалдары-биле” деп сөстөр-биле солур.

20. 18-кү чүүлүн 2-ги пунктузунда “Дээди Советтин доктаалы-биле” деп сөстөрни “хоойлужулга эрге-чагырганын органнын доктаалдары-биле” деп сөстөр-биле солур.

21. 18-кү чүүлүн 2-ги пунктузунда “Дээди Советтин доктаалы-биле” деп сөстөрни “хоойлужулга эрге-чагырганын органнын доктаалдары-биле” деп сөстөр-биле солур.

22. 18-кү чүүлүн 2-ги пунктузунда “Дээди Советтин доктаалы-биле” деп сөстөрни “хоойлужулга эрге-чагырганын органнын доктаалдары-биле” деп сөстөр-биле солур.

23. 18-кү чүүлүн 2-ги пунктузунда “Дээди Советтин доктаалы-биле” деп сөстөрни “хоойлужулга эрге-чагырганын органнын доктаалдары-биле” деп сөстөр-биле солур.

24. 18-кү чүүлүн 2-ги пунктузунда “Дээди Советтин доктаалы-биле” деп сөстөрни “хоойлужулга эрге-чагырганын органнын доктаалдары-биле” деп сөстөр-биле солур.

25. 18-кү чүүлүн 2-ги пунктузунда “Дээди Советтин доктаалы-биле” деп сөстөрни “хоойлужулга эрге-чагырганын органнын доктаалдары-биле” деп сөстөр-биле солур.

26. 18-кү чүүлүн 2-ги пунктузунда “Дээди Советтин доктаалы-биле” деп сөстөрни “хоойлужулга эрге-чагырганын органнын доктаалдары-биле” деп сөстөр-биле солур.

27. 18-кү чүүлүн 2-ги пунктузунда “Дээди Советтин доктаалы-биле” деп сөстөрни “хоойлужулга эрге-чагырганын органнын доктаалдары-биле” деп сөстөр-биле солур.

28. 18-кү чүүлүн 2-ги пунктузунда “Дээди Советтин доктаалы-биле” деп сөстөрни “хоойлужулга эрге-чагырганын органнын доктаалдары-биле” деп сөстөр-биле солур.

Танды кожуну 2,1
Тес-Хем кожуну 1,7
Тожу кожуну 1,0
Улуг-Хем кожуну 2,7
Эрзин кожуну 1,6
Чаа-Хөл кожуну 1,4
Чеди-Хөл кожуну 1,5
Кызыл хоорай 13,6
Ак-Довурак хоорай 2,0
Республика бюджет 40,6

Бүдүрүлгелерин, организациаларның болгаш өске-даа төлекчилерин камгаладылга дадыырлар 0,5 млн. рубль кылдыр доктаадыр.

3 чүүл. Медицина талазы-биле ыяап-ла камгаладылганың Тыва Республика фондузунун 2001 чылда акша-хөреңгилерин дараазында сорулгаларже:

	(млн. рубль)
Тыва Республиканың чурттакчы чонунун медицина талазы-биле ыяап-ла камгаладылганын девискээр программанын акшаландырынынга	230,3
оон иштинде:	
камгалааттыг страхование курлавырларын тургузарына	3,9
Медицина талазы-биле ыяап-ла камгаладылганың Тыва Республика фондузун ажылдадып турарына	8,0
Кадык камгалаалының талазы-биле чамдык хемчеглерин акшаландырынынга	8,7
Өске-даа чарыгдалдарга	1,4
млн. кылдыр шилчидер.	
4 чүүл. Медицина талазы-биле ыяап-ла камгаладылга фондузунун 2001 чылда сан-хөө талазы-биле акша-хөреңгилериниң нормалаан камгаладылга курлавырларын 3,9 млн. рубль түнге доктаадыр.	
Айткан акша-хөреңгилерни медицина талазы-биле	

ыяап-ла камгаладылганын девискээр программанын акшаландырынынга берге байдалдар туруп келир тааварылгада, курлавыр болуп болгаш сан-хөө талазы-биле өскээр ажыглавас, хостуг акша-хөреңгилер болуп.

5 чүүл. Тыва Республиканың ажылдавын турар чурттакчы чонунун медицина талазы-биле ыяап-ла камгаладылганын страхование дадыырларын күсели эрге-чагырганын хамаарышкан органнын дараазында бюджетте көрдүнгенин медицина талазы-биле ыяап-ла камгаладылга фондузунун бюджетинге эвээш киргенде, медицина талазы-биле ыяап-ла камгаладылганын девискээр программанын акшаландырынынга чарыгдалдарын ол түнге эвээждирин доктаадыр.

6 чүүл. Медицина талазы-биле ыяап-ла камгаладылганын программанын езуаар медицина дузанын төлээриниң чурумун база аргаларын республика комиссиязы медицина ачы-дузанынга тарифтерни дугуржугла езуаар тодаралып айттар.

7 чүүл. Медицина талазы-биле ыяап-ла камгаладылганын Тыва Республика фондузун Россия Федерациязының

МӨГЕЙИГНИНЦ ДЕМДЭЭ БОЛЗУН

рай, суурларга чүтлө полиция туур, а анаа шериптер ынаар барбас, кызыгаар камгалаар, оон аңгыда миналарны аштап арыштаар. Удурланшыкак ыйы таланы эптештиир дээш НАТО-нун Чынгыс секретары Робертсон база чадашкаш, дедир чорупкан, ынчалта-даа ол катал көзрин аазаан.

Өскө чурттарын күже-нигишиги туура-да, Балкан чартык ортулуктун 60 көзөндө тулчуушкуннар эрткен неделяда уламчы-лашышкан.

Седен ХЕРТЕК.

Делегей — эрткен неделяда

70 чыл оюнга уткуштур

“ЧЕДЕР” КУРОРТТА

ЧҮГЛЕ ТЫВАДА ЭВЕС...

Чүгле республикада эвес, Тывадан дашкаар черлерде ат-сурагыт бо курорттук келер чылын чеден харлаар. Оон чогул кажан, кандыг янзылыг ажилдап эгелээнин дугайында тодаргай медээ-бижиктер бисте чок. Ындыг болзажок эм шынарлыг ажал сугул, малга-баларлыг бо черни тывалар шаг-төөгүден ажыглап келген дээрзи билдингир. Чоокта чаа аңаа дыштанып, эмненип тургаш, хоочуннардан дыннап алган чүүлдерини номчукчуларга сонургадып көрей.

Куш-ажылдын хоочуну Василий Карашаевич УИ-НУКАЙНЫ сактышкыны: “1931 чылда хөл чогулга шериглерин аът кажаа-зынга маңаа келген чон чаглектанып, хөлге кирип турган. Ынчан Ызак сайытын кадайы Толгар эмчи кижилерни шинчил, хөлге канчаар кирерин дыштаныкчыларга чугаалап берип турган деп улуг улустан дыннан мен. Тыванын 11 чыл оюнда Чурмит-Дажы

лыг апарган. Кышкы үеде чаа корпуска 80 кижилер бир сезон-да-ла эмнедип, дыштанып турар. А чайгы үеде эрги корпустар ажилдап эгелээр-ге, дыштанганын саны 400 кижилер ажа бээр. Бо дээрге улуг чедилешкин. Ам хей чугаа кылбайн, курорттун удуртук-чугуна сөстөн берээминер.

Савин Санчигвич ОН-ДАР, курорттун кол эмчиси: — Келер чылдың сентябрь айда курорттун 70 чыл республика хемчээлдиг

сундуг кижилер боор чүе-дир. Ынчангаш оларның-биле кижизидилге ажилын чорударынга ажилымын хей кези чарыгдатынар-дыр. Чүе-даа чүеде бижык корум-чурум херек болгай. Аарыг улустар эмнеп турар курорт черинге чурум чок кижилер тудар болза, ат болгай.

Маңаа доктаамал ажил-даар кижилерни четчелеп, бижыглап алыры кончуг чугу-ла айтырыг бооп турар. Оон аңгыда курорттун санитар байдалын экижидери-биле оон девискээринде турар ажилчыларның чуртталга бажыңнарын болгаш дузалал ажил-агынын өскээр көжүр-и негеттини келген. Бо бүгүн барымдаалап көргөш, чоокку чылдарда хөлдүн ол чарыгыга ажилчылар суу-рун тудар деп планнап турар бис.

Аңаа чуртталга бажыңна-ры, дузалал ажил-агынын баазасын тудар апар. Харындаа холушак класстарлыг эге школаны келер үеде ажилды болур деп бодап турар бис. Ол планын боттандыры-биле белеткел ажил-дарын эгеледивис. Тудуг материалдары хей негетинер болгай. Ынчангаш ыяш дил-дирер эрги пирамиданы садып алгаш, ону селтеп алдывиз. Суур тургустуна бээрге, ажилчыларны бол-гаш специалистерни кыжын хөлдүн дожуну кыры-биле, а чайын хөлдү долгандыр автобус-биле аргыштырар бис. Планымыз ыңдыг.

Курортка чонга таарым чалыг чаа корпустарны немей тудуп турар бис. Эрткен чылын ажилчыларныс хоочуннар чыдар 80 орунуг чылыг бажыңны кандыг-даа төлөвир негевейн тудуп дооскан. Оон бир өрзөңгө-

ле 4 кижилер чыдар.

Оон аңгыда эрткен 40 орунуг урулгар курорт-лагерин база ажилгалга кирген бис. Ында сезоннар аайы-биле инвалид болгаш сөөк-дак аарыг урулгар, Кызыл хоорай болгаш өске-даа черлерин эмиштерин, башкыларынын урулгары дыштанып эмненип турар.

Буга Санчигвич ОНДАР, кол эмчиси ажил-агы талазы-биле оралакчысы: — Мээң харылаар кол ажилым — курорттун ниити ажил-агы, одалгазы, мал-гаш-суу, аш-чеми, ниити корум-чурум. Ол-бо черлерден продуктуларын сураглап тывары, септелге-тудуг ажил-дары дээр менээ хамааржыр ажилдар-ла хей.

Бо бүгүн бирден бирээ чокка санап турбайн, дузалал ажил-агынын дугайын чугаалап көрей. Моон мур-нунда маңаа саар инек-даа, өскүс аңаа-даа турбаан. Ол-бо черлерден саттынып тургаш, элээн каш малды тудуп эгелээнивис соонда, чугула херектегиди эки шынарлыг продуктулары-биле боттары-с хандыргынып эгеледивис.

Амгы үеде бисте 34 мыл-ыс-тыг бода мал бар, саар инек-теривис 12. Алдан хире хой, өшкүлүг бис, хаваннарывис база ол хире. Төрүүр хаваннар — 50.

Эрткен күзүн мал семис турда, 20 хаванын, 8 шарыны, 20 хире шээр малды дегер-геш, холодильникте шыгжап

алган бис. Өскүртөн садып алган эгелээни-биле кады эт аймаа күске чедир четчир. Картошка болгаш дузаан ногаа аймаа-биле күске дужукке чедир хандыргынып алган бис.

Биске херектиг бүгү про-дуктуларын үжөн хузу бот-тарымыс бооп турар. Аш-че-ми-биле черле ажилбас бис. Ынчаарга биске таважыш турар бир берге чүүл бар. Ол чүд дээрге дизель күжү-биле ажилдаар бичиги электростан-циянын бисте чок бооп тура-ры. Курлавын ыңдыг станция чогуңдан улуг хат-шуурган болу бээрге, электри чыры болганчок-ла өже бээр-дир. Ындыг таважыштарда ол-бо черлерге хондур чоруур, Бай-Хаак таважыш келген электри шуугунун септедир ужурга таважыш турар бис.

Президентивис Шериг-оол Дижикович Ооржак ыңдыг станция тыптынып алырынга дузалажыр болган кижилер. Ол болдуна-ла бээр боор деп идеген турар бис.

ЧУРУКТАРДА: (үстүндө) “Чедер” курорттун одак-чылары Владимир Донгак, Михаил Санчаа; (адаанда чуруктарда) хаван ажаакчы Сүүстай Монгуш; улуг повар Г. И. Константинова; массааж кылгыр эмчи сестралы Г. Н. Савельева.

Василий БАЛЧИЙ-ОЛ-ДУН тырттырган чурук-тары.

Бо бөлүк материалдарны журналист Сандро МААДЫ белеткээн.

Хомуданчыг чаш назын

Чүге-ле эрте далажы бердин, уруум

1981 чылдың апрель 7-де бистин өг-бүлөгө чаптанчыг чараш урууус төртүтүнген. Ол чажында-ла чаптанчыг аажы-чаныг өзүп келгеш, ада-иезинге хала чок аарып-ажып-даа чорбаан, ада-иезинин улуг уруу бооп өзүп кел-ген. 1988 чылдың сентябрь 1-де Кызылдың № 3 школа-зынын бирги класкыгче урууус Азияна өөренип кирген, ол-ла үеде эгелеп өөренилгези эки, чурумнуг, таланттыг кыс бооп өзүп келген. Урууус чуруттунар, даараныр, аргыттынар, амданыг аш-чем кылгыр алыс бойдустан чаяныгы.

1999 чылда 11 дугаар профтехучилищенин даар-ныр салбырыга өөренип кыштаан, ол өөренип турган үелеринде эш-өөрүнүн, баш-кыларынын эки чурумнуг өөреникчизи, хей-ниити ажи-лынга идепкейлиг, кандыг-даа байырлалдар болу бээрге, кезээде хана солуну чураан, кылган турар.

2000 чылдың июнь 25-те бистин чаптанчыг чаш аажы-чаны хевээр урууус айыл-халалка таважышкыш, бистен чарлып чоруткан, ада-иезин, ийи оол дунмаларын каапкаш, Бурган оранычче чоруй барган. Ол-ла хевээр чурттал чораан болза, бистин урууус Тыва-вистин төлөптүг, талан-тылыг кызы бооп, дунмала-рынын, ада-иезинин хепке-рикчизи, чөмгөрикчизи, ха-рын-даа эш-өөр чонун хепке-рер турган ийи.

Ам ие кижилер болгаш уруу-мун дуннер-хүннер эрткен ту-дун-на, сактырым дам барды, оон чаптанчыг аажы-чаны караамга чуруттуруп кээр. Уруууму чаптап, саксыдып турганымын сактып кээрим-ге, караам чажы үзүк чок шу-жуп бадып туруп бээр-дир.

Ие кижилер болгаш бо мын-дыг боддаларын катал-катал чугаалап-дыр мен: “Чаш назымында эрте-ле ава-ачандан, дунмаларыңдан чүге чоруй бардын, уруум.

Бир эвес ыңмис хүн деп билген болзумза, сээң-биле кайнаар-даа чоруй баргай-ла мен, уруум. Авазың чөлөңгүсү, чөмгөрикчизи, хепкерикчизи чораан эргелип, чассыг уруу ыңдыг чүеде таважы бээрин багай аваа өттүр билген бол-зумза, кандыг-даа арганы

херектеп, нерини ыраа, дуннун караңгызы-даа дивей халып чеделе бергей мен”.

Хүн бүрү, шак, минута бүрүзүнде сени утуп шы-даас-тыр мен, уруум. Чүге-ле өске эш-өөрүнче чоруй бар-баан кижилер боор сен, уруум? Таанда чаш назымын ыңдыг

кыска кылдыр багай аваа төрүп кааны ол чүе бе, уруум. Хамык талантын, эртемин чедип чадап чыткаш-ла, чүге-ле эрте далажы бердин, уруум.

Сээң чажында дег чаптан-чыг аажы-чаныг, чуруттарың, даарап каан хептерин кара-тарымыга чуруттуруп кээр-дир, уруум. Ам бо үеде чүгле ийи оглуму бут кырынга тургузуп каар дээр чурттаар апар ынаан. Чаңгыс дүне чаш төл-дү эмзирип, чөргөктерин солуп, шарып кээри безин ыңдыг амыр эвес, 19 чыл иш-тинде ыңчаар өстүрүп алган уруууму Бурган башкы эрте алгаш барганынга хомудал, мунгарып чор мен. Ам бир эвес урууус турган болза, 20 харлапкан турар. Ам каш-ла хонуктар болгаш бистин уруу-вистен чарлып чоруй бар-ганыңдан бээр бир чыл болур.

Айлар, хонуктарын эрте-ринин дүргөн Ие кижинин төлүн сактыры дам-на баар чүе-дир. Мен ам ажилче баар оруум ол болгаш хүн-бүрү ол хөөр чаны-биле автобустар эртер мен, ыял-ла уруум сактып, чаптап кээр мен, бир-ле эки хүн “авай, бодур мен, чедип келдим, авай” деп халып-ла кээр ышкаш.

Мен ышкаш мындыг кара-жа-когаралга таважышкан анык иелерге чүгле эки туттунуп, аркан ажи-төлү дээр чурттаарын сүмелээр-дир мен. Бир эвес ие кижилер боду туттунмас болза, сээң-ней бээр мыйыда чүе чорду.

Мен мындыг каража-кога-ралга таважы бергенимде мээң кады ажилдап чоруур коллегаларым, Экономика яамызынын ажилдакчылары, эң-не кол ролду ойнап, мате-риалдыг-даа, моральдыг-даа дузаны көргүскенер (база Шериг-оол Дижиковичинин талазында). Дун-хүн чок бистин чанымыска туруп, дузалажып келген эш-өөрүм-ге база төрөл чоңууска черге чедир мөгөөр-дир бис.

Любовь ИРГИТ.

Мөөрейже далажыңар!

Тыва Республиканын Культура болгаш кино яамызы, республиканын Улусчу чогаалдыг төвү, Тыва Респу-бликанын Аныктар херээниг талазы-биле комитети, Чеди-Хөл кожуун чагыргазы болгаш куруненин “Тыва” телерадиодомандыг компаниязы республиканын анык ыраажыларынын

“ХОВУ-АКСЫ-2001”

деп мөөрейин чарлап тур.

Мөөрейин болур хүннери:

2001 чылдың июнь 14-17 хүннеринде Хову-Аксы суурга.

Мөөрейин шилиге чадазы:

2001 чылдың июнь 8-те Кызыл хоорайда Улусчу чогаалдыг ордузунга 16.00 шакта эгелээр, Кирери өртөктүг.

Мөөрейге 16 хардан 30 хар-а чедир ыраажылар киржи болур.

Чагытлары июнь 7-ге чедир дараазында адресе хүлээп ап турар: Кызыл хоорай, Кочетов кудумчузу, бажың 25. Тел: 1-11-78, 1-12-05.

Оргкомитет.

ТР-НИН ПРЕЗИДЕНТИЗИНДЕН БОЛГАШ ЧАЗААНДАН

Тыва Республиканын Президентизи болгаш Чазак Кол федералдыг инспектор Николай Владимирович Холодовка оон ачазы

Владимир Петрович ХОЛДОВТҮН

мечээни-биле ханы кажыдалды илередип тур.

Тыва Республиканын ИХА-нын удуртулгазы болгаш хууда составы иштиги херектер органнын хоочуну, милициянын халажыла майору

Маадыр-оол Сенис-оолович СЕРГОНУН

мечээни-биле төрөлдериңге болгаш чоок кижилеринге ханы кажыдалды илередип тур.

СААРЫЛГАДА — ТРАКТОР

Эрзин кожуунун почта харылзаа белдири 1996 чылда үндүргөн, эки байдалдыг ЛТЗ-60 деп маркалыг тракторну садып турар. Өртөө 78157 рубль.

Харылзажыр телефону: Эрзинде 5-72, 4-98.

МӨРГҮЛ НОМЧУЛGAZYHЧЕ

Будда Бурганнын чырык черге чаларып келгенини хүн-биле холбаштыр

мөргүл номчулгазы

Кызыл хоорайда Улусчу чогаалдыг бажыңыга

июнь 6-да 18 шакта болур. Кирери хостуг.

Коттедж-бажыңны кым садып алырыл?

Усть-Абаканда (Абакан хоорайдан 15 км. черде) чедир туттунмаан (крышазы чок), 300 дербелчин метр туйбудан кылган коттедж-бажыңны 24 сотка участогу-биле кады 45 мүн рубльге садып турар.

Абакан хоорайда тел: 5-32-55 (8 шактан 16 шакка чедир ажилдаар).

РЕДАКЦИЯ КОЛЛЕГИЯЗЫ:

Кустугур Сат, Елена Монгуш, Чимисмаа Монгуш, Айлап Монгуш, Сергей Хертек, Таан-оол Хертек.

РЕДАКЦИЯНЫН ТЕЛЕФОННАРЫ:

Кол редактор — 3-43-34, кол редакторнун оралакчысы — 3-33-91.

Солун келбейн барганда, дараазында телефон-нарже долгаар: 3-14-94.

КИЛДИСТЕР:

Ниитилеп-политиктиг килдис — 3-39-15, улуттук болгаш медээлер килдистер — 3-34-98, компьютер өрээли — 3-36-82, бухгалтерия — 3-41-16;

Солуну “Шын” солун редакциянын компьютер төвүңге өрзөн болгаш чыскаган. Неделяда үш катал үнер. Хемчээли 2 парамал ама.

Тираж 5741. Чагыр 59.

АГАР САНЫВЫС: № 0070381040000010000 АКБ ОАО Банк “Тувакредит”, Кызыл ИНН—1701008465;

корр сч 30101810600000000729 БИК 043304729.

Солун Россия Федерациязынын Парлапта болгаш массалыг информация чепсектеринин талазы-биле

хоолжудулгазын чорудулгазынга контроль болгаш бүрткеленин Тыва девискээр эргеленге бүрткелтиг.

Бүрткелтирген дугаары — Т-00007. ТР-нин парлапта болгаш информация куркомтедизин типографиязынга парлаан.

(Кызыл, Шетинзон-Кравченко, 1).

Солунда парлаттыг материалдарнын авторларынын боддалары редакциянын туружу-биле дүшпейн барып болур.

Айтылган саннары болгаш өске-даа фактылары, дындактылары дээр авторлар боттары харылаар.

Кызыл хоорай, Красноармейская, 100, Индекс 667000.

ТУРГУЗУКЧУЛАРЫ: Тыва Респуб-

ликаның Чазак болгаш “Шын” солун редакциянын коллектив

Кол редактор Светлана МОНГУШ.